

В.І. Русілка (Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава)

ТВОРЧАЯ ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦЬ АЛЕСЯ ПІСЬМЯНКОВА, ПАЭТА-ЎЗЛЁТАЎЦА КАНЦА 70-х – ПАЧАТКУ 80-х ГАДОЎ

Ключавыя словы: індывідуальны стыль, рамантычнасць, гістарызм, эмацыянальнасць, колеравызначэнні, верлібр.

Творчая атмасфера, якая панавала на філалагічным факультэце БДУ ў канцы 70-х – пачатку 80-х гадоў, калі ў ліку студэнтаў быў і Генадзь Арцямёнак, у многім вызначалася дзейнасцю літаратурнага аб’яднання “Узлёт”. Праз гэтае аб’яднанне, якім з моманту стварэння ў 1965 годзе доўгі час кіраваў прафесар А.А. Лойка, прайшла большасць вядомых паэтаў канца ХХ стагоддзя, у тым ліку і Алесь Пісьмянкоў (1957–2004).

Паэзія А. Пісьмянкова, якога літаратуразнаўца А. Бельскі назваў “паэтам лірыка-рамантычнага светаўспрымання” [1, 144], вызначаецца гарманічным спалучэннем адкрытай пачуццёвасці і спакойнага, глыбокага роздуму. Нездарма паэт, аднойчы шчыра захапіўшыся фразай Тодара Кляшторнага “Вершы думаю...”, так любіў паўтараць яе. Для А. Пісьмянкова паэзія была не прафесіяй, а спосабам жыцця, мыслення, абсалютна арганічнай формай самавыражэння і самарэалізацыі. У вершах А. Пісьмянкова няма халодных эксперыментаў, але заўсёды ёсць арыгінальныя паэтычныя знаходкі, якія нараджаюцца ў выніку эмацыянальнай лірычнай споведзі і беспамылкова знаходзяць водгук у сэрцах чытачоў. Высокая культура паэтычнага мыслення, дадзеная паэту ад прыроды яго таленту і развітая праз няспынную вучобу ў класікаў сусветнай і беларускай літаратуры (найперш у землякоў А. Куляшова і А. Пысіна, а таксама А. Вялюгіна), меладычная дасканаласць верша, адмысловы гукапіс, афарыстычнасць і мудрая лаканічнасць выказвання – тыя рысы, якія надаюць вершам А. Пісьмянкова эстэтычную вартасць і робяць знаёмства з імі захапляльным і непаўторным.

Першы зборнік паэзіі А. Пісьмянкова меў назву “Белы Камень” (1983), затым выйшлі кнігі “Чытаю зоры” (1988), “Планіда” (1994), вершы для дзяцей “Заўзятары” (1993) і “Ласуны-веселуны” (1996), “Журавель над студняй” (1998), “Я не памру, пакуль люблю...” (2000, выбранае).

Гістарызм паэтычнага светабачання, трывалая нацыянальна-культурная памяць з ранняй паэзіі былі вызначальнымі рысамі творчай індывідуальнасці А. Пісьмянкова. Характарызуючы лірычнага героя яго першай кнігі, крытык Т. Чабан падкрэслівала: “Ён... – асоба гістарычная, і яго гістарычныя карані – у Беларусі старажытнай, славянскай”. Нават знешне Алесь адпавядаў традыцыйнаму генатыпу беларуса, вызначанаму У. Караткевічам у нарысе “Зямля пад белымі крыламі”: невысокі, каржакаваты і шыракаплечы, са светла-русай чупрынай і заўсёднымі

пшанічнымі вусамі, з хітраватымі агеньчыкамі ў светлых прыжмураных вачах. Такімі мы, услед за паэтам, і ўяўляем нашых крэўных продкаў радзімічаў і крывічаў.

У вершы “Балада роду”, напісаным яшчэ зусім маладым дваццацігадовым паэтам, сцвярджалася цэлая жыццёвая і эстэтычная праграма: продак Пісьмянок залажыў першы вянец у “баладу роду”, а справа нашчадкаў – годна працягваць справу, не выпускаючы з рук плуга, мяча і пярэ.

Знойдзеным у юнацтве жыццёвым ідэалам паэт заставаўся верным заўсёды, асэнсоўваючы ўнутраную повязь самых галоўных слоў: “...*Радзіны. / Радзіміч. / Радзіма.*” (верш “Роднае”). Пераемнасць традыцый пацвярджае паэт і ў напісаным праз многія гады вершы “Продкі” са зборніка “Планіда”: “*Да іх іду я зноў і зноў, / Ім веру свята. / Таму й вяду сваіх сыноў / Да іх на раду.*” Як і ў вершы “Балада роду”, тут паўтараюцца нязменныя нацыянальныя архетыпы: плуг, сяўба, меч, сцвярджаецца нязводнасць і духоўная моц народа, паэтава вера і вернасць продкам. Аднак пасталелы паэт знаходзіць асабістыя і таму пераканальныя дэталі для таго, каб засведчыць неўміручасць роду і дзейнасць традыцый: “*вяду сваіх сыноў да іх на раду*”. У мастацкай манеры і вобразна-выяўленчых сродках двух вершаў таксама адчуваецца час, пражыты А. Пісьмянковым у паэзіі: верш “Продкі” лаканічны і ёмісты, напісаны на адным перарывістым дыханні, нібы ў няспынай хадзе, у ім многа дзеясловаў дзеяння (ідуць, вяла, не сеяў зла, а сеяў зерне, іду, вяду).

Вернасць народным традыцыям, славянскае міфалагічнае і хрысціянскае мысленне ва ўласцівай для беларусаў еднасці ўвасоблена ў вершы “Вяртанне”: “*Славянскае, / урачыстае, / Ўзнямаецца з глыбінь, / Нібы малітва чыстая, / Што ўспомніў блудны сын. / І даўняе, / знаёмае, / Вяртаецца ў мой сказ: / Аерам пахне / Сёмуха, / І яблыкамі – / Спас*”.

Канкрэтна-пачуццёвыя дэталі (пах аеру і яблыкаў), паўтораныя рэфрэнам у гэтым невялікім вершы, узмацняюць яго эмацыянальнае ўздзеянне, ствараючы атмасферу такой жаданай для паэта чысціні, прасветленасці, святасці.

Лейтматыў чысціні, прыроднай і духоўнай, настальгіі па светлых і святых рамантычных ідэалах праходзіць праз усю творчасць А. Пісьмянкова. А ўпершыню ён з высокай мастацкай дасканаласцю быў ўвасоблены ў раннім вершы паэта “Ты адбі мне тэлеграму...”: “*У мяне не настальгія – / Проста сум па чысціні. / Проста сум па белым полі, / Па рабінавым агні, / Проста хочацца да болю / Першароднай чысціні, / Той, што мроіцца начамі, / Што з душы здымае грэх... / Проста ў вёсцы Белы Камень / Самы белы ў свеце снег.*”

У гэтым вершы, які так і застаўся адным з лепшых у паэзіі А. Пісьмянкова, паэт не толькі палемізуе з кідкай і моднай на той час фразай “ностальгія по настоящему” (А. Вазнясенскі), ён спакойна

і суцішана разважае пра свае вясковыя карані, пра тое, што першародная чысціня радзімы, дзяцінства, бацькоўскага дому “з душы здымае грэх”. Адмаўляючы эстрадную гучнасць, паэт нібы імкнецца апраўдаць сваю сентыментальнасць, чатыры разы пачынаючы радок словам “проста”. Так мужчына звычайна стараецца прыхаваць слязінку расчуленасці, выкліканую ад замілавання самым дарагім.

З гэтага верша бярэ пачатак магія белага колеру ў паэзіі А. Пісьмянкова, звязаная з моцна выяўленым пафасам духоўнага абнаўлення і маральнай чысціні. “Белая поцілка двара” з матчынымі слядамі; “мой белы конь... над чорную вадой”; “Белы бусел, белы бусел / Мой задумлівы сааўтар”; Я – пра белае, / Я пра белае, – Набалелае... / Яно выстае – яно чыстае!”, “У маленстве – белы снег”, “бялюткі кілім... свята”, “сон мой чорна-белы” – гэтыя і многія іншыя вобразы нясуць не толькі адзнаку колеру, але і маюць сімвалічнае, сакральнае значэнне. У паэзіі А. Пісьмянкова сустракаюцца і іншыя колеравызначэнні: зялёны, ружовы, залаты. Аднак менавіта беламу ў апазіцыі з чорным нададзена сэнсававызначальная і сімвалічная роля: яны сімвалізуюць жыццё і смерць, душэўную чысціню, святасць і грэх, імкненне да самаўдасканалення. У такіх колеравых перавагах адчуваецца і ўплыў літаратурнага настаўніка А. Пысіна, які нават паэму, напісаную задоўга да выхаду ў свет першай кнігі А. Пісьмянкова, назваў так жа – “Белы камень”.

Матыў ачышчэння нязменна звязаны ў А. Пісьмянкова з паэтычным хранатопам вёскі маленства, трохі ідэалізаванай рамантычным паэтам, які далучае сябе да “апошніх з нашага роду, каму сняцца вясковыя сны”.

А. Пісьмянкоў, як і многія сучасныя беларускія паэты, адчуваў сябе ў горадзе чужым і прызнаваўся, што хацеў бы вярнуцца жыць у вёску. Натуральна для пакалення вясковых паэтаў, якіх можна назваць, па трапным выслоўі М. Стральцова, “сенам на асфальце”. Але іменна такое драматычнае светаадчуванне дапамагае рабіць глыбокія філасофскія вывады: “Я звездаў нямала дарог / І ўсе палюбіў іх нібыта, / Але без адной бы не змог – / Дарогі / праз жыта.” Цэнтральны вобраз гэтага верша, падкрэслены рэфрэнам, графічна і інтанацыйна выдзелены “лесвічкай”, пераклікаецца з вядомым вобразам паэзіі М.Танка: “дарога, закалыханая жытам”. Такое судакрананне ўяўляецца невыпадковым, бо і па філасофскай глыбіні, і па лаканічнасці выказвання, і па спецыфіцы ўмоўна-асацыятыўнага вобраза паэзія А. Пісьмянкова апошніх гадоў моцна наследуе танкаўскія традыцыі. Пры чытанні верша А. Пісьмянкова ўзгадваецца яшчэ і яркі вобраз А. Пысіна: “Мне ў вечнасць хочацца ўвайсці / Мне вечнасцю здаецца жыта”. Вобраз “дарогі праз жыта” ў А. Пісьмянкова, такім чынам, грунтуецца на багатай літаратурнай традыцыі і дапоўнены ўласнымі паэтычнымі знаходкамі: у паэта “памяць бяжыць басанож” па “бескапытным асфальце” праз вечную дарогу жыцця.

Заканамерна, што такі эмацыянальна адкрыты, рамантычны паэт напісаў нямала выдатных вершаў пра каханне. У першым зборніку каханне жыло як неўтаймаваны парыў, жарсць, радасць зліцця вуснаў, шчасце ўзаемнасці і трывожная самаіронія: “*Я veni, / vidi vici! / Адкінь дарэмны страх. / Забіся, як сініца, / У радасных руках...*”. У інтымных вершах сталага паэта больш спакойнай пяшчоты, ласкавага зажуранага ўспаміну, бязмежнай дабрыні і вернасці: “*Выбачай мне, выбачай, / Успамін мой журыцца. / І вядзе яго адчай / Па знаёмай вуліцы...*”

Адзін з лепшых вершаў А. Пісьмянкова пра каханне прысвечаны жонцы: “*Мой сад у снезе на калена / Азяб у золь і снегапад... / Табе не холадна, Алена? / Табе не холадна, Алена? / Табе не хочацца назад?*” Гэты верш прасякнуты сумным, элегічным настроем, ён добра перадае трывогу за каханую, якой лёсам наканавана ісці побач з паэтам яго няпростымі жыццёвымі шляхамі.

У сталай лірыцы А. Пісьмянкова моцна адчуваўся стылеўтваральны ўплыў паэзіі М.Танка ў як у агульнай гуманістычнай ідэі, так і ў спецыфіцы ўмоўна-асацыятыўнага вобраза: “*Хата вачмі пустымі / Глядзіць у холадны студзень.*”; “*Афарыстычнасць, лаканічнасць выказвання, схільнасць да паўтору сінтаксічных канструкцый – таксама асаблівасці мастацкай формы, якія лучаць паэзію А. Пісьмянкова і М. Танка. І, як вынік, – з’яўленне ў творчасці А. Пісьмянкова верлібраў, якія па форме і нават інтанацыі вельмі блізкія да танкаўскіх. І ўсё ж А. Пісьмянкоў у параўнанні з М. Танкам больш адкрыта-пачуццёвы і рамантычны, больш традыцыйны ў добрым разуменні гэтага слова. Паэт імкнуўся пісаць, па яго прызнанні, “традыцыйна, каб – жыццёва / Пачуццёва, бо – балюча...”*”

У вершах А. Пісьмянкова заўсёды было многа разваг, філасофскіх рэфлексій, якія вырасталі з моцнага пачуцця, сапраўднага ўзрушання душы. Элегічнасць асабліва ўзмацняецца ў апошняй кнізе паэта, яна празрыста-светлая, сонечная і спакойная, як паветра ранняй восенню, прасякнутая спрадвечнай для паэта прагай чысціні. Адначасова светаадчуванне лірычнага героя паэзіі А. Пісьмянкова апошніх гадоў драматычнае, у ім месціліся ўсе трывогі часу, у тым ліку і чарнобыльская бяда, што не абышла стараной родныя паэтавы мясціны, і клопат за культуру, маральную дэградацыю грамадства.

А. Пісьмянкоў з вялікай адказнасцю ставіўся да сваёй паэтычнай творчасці, асэнсоўваў яе ў вершах, шукаў новыя сродкі паэтычнай выразнасці. Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, Літаратурнай прэміі імя Я. Куляшова, ён пакінуў адметны след у беларускай паэзіі.

Літаратура

1. Бельскі, А. Паэзія Алеся Пісьмянкова ў колерах і пахах / Алесь Бельскі // Бельскі, А. Галасы і вобразы : літаратурна-крытычныя артыкулы / Алесь Бельскі. – Мінск : Літаратура і мастацтва, 2008. – С. 144 – 157.